

ВАСИЛЬ ПЕТРОВИЧ ГЕЛЮТА
(до 60-річчя вченого)

7 січня 2014 року ботаніки та мікологи України відзначили 60-річчя від дня народження відомого українського міколога, ботаніка, природознавця, фахівця в галузі созології, головного наукового співробітника Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України, доктора біологічних наук, професора, лауреата Премії імені М.Г. Холодного НАН України Василя Петровича Гелюти.

Василь Петрович народився в селі Висунськ Березнегуватського району Миколаївської області. Згодом сім'я переїхала на Волинь, де він і розпочав навчання у школі. Після її закінчення вступив до Київського державного університету імені Тараса Шевченка на біологічний факультет. Ще навчаючись в університеті, виявив неабиякий інтерес до мікології та ботаніки. Об'єктом його дипломної роботи стали борошністороссяні гриби Українського степового заповідника. Інтерес до цієї важливої групи облігатних паразитів рослин Василь Петрович зберіг і в подальшому. Вступивши в 1976 році до аспірантури в Інституті ботаніки імені М.Г. Холодного АН УРСР, він протягом трьох років навчання підготував кандидатську дисертацію «Борошністороссяні гриби (*Erysiphaceae*) степової зони України», яку успішно захистив у 1980 році. Потяг В.П. Гелюти до глибоких розвідок у галузі

© І.О. ДУДКА, А.С. БУХАЛО, В.П. ГАЙОВА, Т.В. АНДРІАНОВА, Ю.Я. ТИХОНЕНКО, М.П. ПРИДЮК, 2014

філогенетичних зв'язків борошністороссяних грибів, їх еволюції та систематики виявився вже в цій науковій праці. Саме тут він обґрунтував розуміння родини *Erysiphaceae* як філогенетично цілісної групи родів, що походять від спільного предка, пов'язаного з примітивними аскоміцетами типу сучасних *Eurotiales*. Шляхи еволюції в межах родини В.П. Гелюта визначив як посилення паразитичних властивостей, освоєння нових субстратів, підвищення рівня спеціалізації до живильних рослин.

Усе подальше життя Василя Петровича пов'язане з Інститутом ботаніки, де він пройшов шлях від інженера до головного наукового співробітника. У стінах рідного Інституту була виконана й докторська дисертація — «Борошністороссяні гриби (порядок *Erysiphales*): поширення на території України, еволюція і систематика» (1992), в якій викладено теоретичні узагальнення щодо центрів походження цієї групи грибів, напрямів іррадіації, географічних елементів і типів ареалів, а також запропоновано нову систему порядку *Erysiphales*.

Основою наукових здобутків ювіляра стали жага до пізнання рідної природи, цікавість до всього нового, систематичність при колекціонуванні мікологічного матеріалу, увага до деталей. На матеріалах і результатах здійснених багаторічних досліджень В.П. Гелюта видав монографію із серії «Флора грибів України», присвячену борошністороссяним грибам, котра отримала високу оцінку як вітчизняних, так і зарубіжних мікологів і на даний час стала раритетом. Розроблена ним для цієї монографії схема районування території України використовувалась і в подальших випусках багатотомного видання «Флора грибів України».

Науковий доробок В.П. Гелюти досить вагомий. Він є автором понад 348 публікацій, з них автором чи співавтором 17 книжкових видань. Серед статей ученого значну частку складають опубліковані в провідних зарубіжних журналах: *Mycological Research*, *Mycotaxon*, *Mycologia*, *Mycological Progress*, *Sydowia* та ін. В.П. Гелюта описав 74 нових для науки таксонів грибів із різних систематичних груп, зокрема рід *Golovinomyces* (U. Braun) V.P. Heluta, низку внутрішньородових таксонів, 22 нових для науки види (*Erysiphe morozkovskii*, *E. malvae*, *Gyromitra slonevskii*, *Podosphaera salatai* та ін.), запропонував принаймні 35 нових комбінацій видового рівня.

Василь Петрович є визнаним у світі спеціалістом із систематики, еволюції та географії борошнесторосяних грибів. Він плідно працює в міжнародній групі з молекулярної філогенетики порядку *Erysiphales*. Сформульована В.П. Гелютою ще на початку 1980-х років гіпотеза про центри походження та шляхи міграції борошнесторосяних грибів знайшла своє підтвердження в нещодавно проведених молекулярно-філогенетичних дослідженнях.

Наукові інтереси Василя Петровича ніколи не обмежувалися лише його улюбленою групою еризифальних грибів. Він добре знає також гриби деяких інших таксономічних груп, про що свідчить підготовлений ним випуск «Флори грибів України», присвячений грибам порядку *Boletales*.

Ювіляр є відданим та енергійним фахівцем у галузі охорони природи. Як член Національної комісії з питань Червоної книги, він доклав багато зусиль до підготовки останнього випуску «Червоної книги України» (2009). Значним є його внесок у цей фундаментальний документ не лише як міколога, але й як ботаніка широкого профілю та досвідченого наукового редактора. Якісна та інформативна ілюстрованість цього видання стала можливою завдяки зібраній і впорядкованій ним величезній фототеці рідкісних і зникаючих видів судинних рослин, у якій представлені не лише його власні фотографії, але й матеріали інших фотографів. Останнім часом В.П. Гелюта долучився до справи підготовки нової редакції закону про «Червону книгу України». Чималу роботу провів учений також щодо розширення та оптимізації мережі природоохоронних об'єктів України. Так, В.П. Гелюта підготував План управління для однієї з ділянок Українського природного степового заповідника, а саме для Хомутовського степу; він був також одним із авторів наукового обґрунтування необхідності створення регіонального ландшафтного парку «Трахтемирів».

Крім наукової діяльності, Василь Петрович проявив себе і в науково-організаційному аспекті. Так, у 1993—1994 та 2004—2009 рр. він плідно працював заступником директора Інституту ботаніки з наукової роботи.

Велику увагу В.П. Гелюта приділяє також редакторській роботі. Він є членом редколегії «Українського ботанічного журналу», вимогливим і водночас доброзичливим науковим редактором статей з мікології.

Василь Петрович Гелюта — активний громадський діяч. Тривалий час він є членом Центральної ради Українського ботанічного товариства, а в 1992—1997 рр. був його віце-президентом.

Василь Петрович виявив себе і як невтомний польовий дослідник. Починаючи зі студентських часів і до сьогодні він обстежив практично всі регіони України від Закарпаття до Донецького кряжа і від Полісся до Південного берега Криму. В.П. Гелюта був співкерівником здійсненої в 1998 році двомісячної комплексної українсько-британської експедиції фонду Ральфа Брауна до прип'ятських боліт України, яка об'єднала в одному колективі не лише мікологів і ботаніків, але й зоологів, географів, гідробіологів, істориків, а також учнівську молодь обох країн. Результати цієї експедиції були високо оцінені Королівським географічним товариством Великої Британії. Глибокі знання вченого флори судинних рослин України, якими він залюбки ділиться з колегами, часто стають у пригоді всім учасникам експедицій.

Значну увагу Василь Петрович приділяє викладацькій роботі та підготовці кваліфікованих спеціалістів-мікологів. Довгий час він викладав мікологію студентам біологічного факультету Міжнародного Соломонового університету (м. Київ). Учений успішно керує підготовкою аспірантів за спеціальністю мікологія: під його науковим керівництвом виконані та захищені три кандидатські дисертації. Василь Петрович володіє особливим даром — критично оцінити роботу молодого науковця і дати слушні поради щодо її поліпшення. У 2008 році йому присвоєне вчене звання професора.

Василеві Петровичу властива широта наукових інтересів, натхненний творчий пошук, нестримний потяг до нових знань. Науковий доробок ученого високо оцінений академічною спільнотою.

Йому притаманні найкращі людські властивості: чесність, порядність, принциповість, працелюбність, закоханість у рідну природу, її рослинний світ. За відданість мікології та ботаніці, за високодостойні риси вдачі колеги з відділу мікології, весь колектив Інституту ботаніки, члени Українського ботанічного товариства глибоко поважають і щиро шанують В.П. Гелюту й сердечно вітають його зі славним ювілеєм.

Бажаємо Вам, вельмишановний Василю Петровичу, міцного здоров'я, невичерпної енергії, наснаги для втілення в життя нових творчих планів і задумів, віри в найкраще — світле майбутнє України.

*І.О. ДУДКА, А.С. БУХАЛО, В.П. ГАЙОВА,
Т.В. АНДРІАНОВА, Ю.Я. ТИХОНЕНКО,
М.П. ПРИДЮК*